

УДК 175

Роль культури дозвілля у життєтворчості людини.

Бойко О.П.

В статті розглядається концепція життєтворчості людини, де індивід розуміється як суб'єкт життя та творець власної долі. Звернуто увагу на роль культури дозвілля у активізації сутнісних сил індивіда, в формуванні молодими людьми нових життєвих стратегій, компетентностей. Акцентована увага на серйозному дозвіллі як формотворчому та виховному моменті.

Ключові слова: дозвілля, серйозне дозвілля, життєтворчість.

Бойко О. Роль культуры досуга в жизнетворчестве человека.

В статье рассматривается концепция жизнетворчества, где индивид понимается как субъект жизни и творец своей собственной судьбы и биографии. Показана роль культуры досуга в активизации сущностных сил индивида, в формировании новых жизненных стратегий, компетентностей, особенно у молодых людей. Акцентируется внимание на творческой и воспитательной роли серьезного досуга в формировании индивида.

Ключевые слова: досуг, серьезный досуг, жизнетворчество.

Boyko O. The role of leisure culture in the lifecreation of individuals

The problems of lifecreation forming are considered in the article, and especially in modern time. The leisure culture role in this process is shown. The attention is paid to the creative and upbringing role of a serious leisure in the individual's formation.

Key words: leisure, serious leisure, lifecreation.

Питання про специфіку людського існування безпосередньо пов'язане з питанням про суть і призначення культури. А це тому, що культура виступає не лише як специфічно людський спосіб пристосування до довкілля, а й як спосіб пристосування людини до екзистенційних умов існування. Будь-яка культура - це більш менш стандартизована система відповідей на граничні питання людського існування, такі як, наприклад, в чому сенс життя людини та її призначення; якими мають бути відношення між людьми та до світу в цілому тощо.

На всі ці запити допомагає відповісти і культура дозвілля. Тому, що вона

виступає як набір ціннісних орієнтацій, систем поведінки на основі загальнолюдських норм моралі, що сприяють самореалізації внутрішніх потенцій особистості у вільний час, до того ж, у рамках вільного вибору. В умовах ускладнення структури культурного простору (виникнення нових субкультур, розсіювання домінуючих культурних стратегій у віртуальному просторі культури) культура дозвілля стає засобом самоідентифікації індивіда, визначає не тільки його особисті пріоритети, але й виражає належність до певних спільнот, в яких індивіди мають однакові інтереси та реалізують себе в певних формах дозвіллевої практики. Тим самим, значення культури дозвілля в сучасному світі зростає, а питання її вивчення стають більш **актуальними**.

У наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених безпосередньо культура дозвілля розглядається в працях Н. Бабенко, П. Бурдьє, М. Вебера, Ю. Габермаса, О. Голік, Ж. Дюмазедьє, Ж. Дюмазедьє, Г. Зіммеля, О. Ковтун, В. Піча, Г. Риккерта, О. Семашко, Е. Фромма, Ж. Фурастьє, А. Швейцера, М. Шеллера, В.Штерна, Н. Цимбалюк та інші.

Особливе значення для повноцінного розв'язання поставлених нами завдань мають праці сучасних філософів, де осмислення проблем культури здійснюється в межах аксіологічної інтенції й аксіологічного дискурсу. Так, у працях В.Андрущенко, С. Кримського, В. Малахова, Г. Гребенькова, С. Пролеєва, Н. Хамітова, Л. Сохань, І. Степаненко, М. Култаєвої та інших дослідників аналізуються загальнотеоретичні аспекти аксіології, і водночас репрезентуються різні аспекти проблеми цінностей в культурі взагалі та культурі дозвілля зокрема. Але проблеми життєтворчості в науковій літературі висвітлені ще недостатньо. Тому **мета даної роботи** - з'ясувати можливості культури дозвілля у виробленні індивідами якісно нового, власного підходу, задумів і рішень щодо організації свого вільного часу.

Допомогти людині позбавитися одноманітних буднів, скучних, нікому не потрібних вечорів, якщо вони витрачені задарма, знайти раціональні способи та форми проведення дозвілля - все це актуальне та далеко не просте завдання, рішення якого, безумовно, дозволить багатьом індивідам надати вільному часу вищій зміст, очистити його від впливів антикультури, розширить рамки своєї

діяльності, пізнати радість творчості. Але цьому маси потрібно навчити, в тому числі навчаючи культурі дозвілля.

Ціннісні зрушення - це проблема, як західного суспільства, так і українського. Ми бачимо, що Україна пережила епоху посткомуністичних трансформацій та входження у світу спільноту. Для більшості українських громадян останні десятиліття стали періодом ломки цінностей, глибокої та хворобливої трансформації базисних, засадничих установок, життєвих орієнтирів. Тому, в умовах посилення інформаційно-комунікативних змін, поглиблення глобалізаційних процесів, коли відбувається дегуманізація, криза ціннісної системи, духовності, коли людина розгублена і самотня, дуже важливо напрацювати нові ідеї, які б допомогли зайняти їй гідне місце вже в новому світі, вибрати власні життєві орієнтири та створити власне життя. І на сьогодні однією з таких концепцій є ідея життєтворчості.

Ідея життєтворчості є вкрай важливою, тому що це поняття розуміється як творіння нового буття, нової онтологічної реальності, і в ній нової людини. Тобто, це ідея перетворення духовної та соціальної реальності. Це поняття відбиває життя не як біографію та творчість, а єдність творчості та життя. Таке життя представляє собою смислову та ціннісну єдність, та, в свою чергу, виступає джерелом різних трансформацій.

Життєтворчість - це досить складне та багатогранне явище, смисл та зміст якого заслуговує глибокого аналізу. Життєтворчість можна охарактеризувати як особливу духовно-творчу установку, з домінантою онтологічного характеру, яка має своїм джерелом пафос свободи та могутності людської особистості. Як справедливо відмітив Б. Рассел, «відчуття людської сили» стає домінуючим у свідомості людей та тягне за собою напрацювання радикально нового світогляду, нового відношення до природи, світу та людини [3].

Головна ідея в концепції життєтворчості – це: «Твори своє життя так, щоб воно було гідним ствердження». Тобто, життєтворчість повинна бути відповідальним самовипробуванням особистості, в якому узгоджуються вимоги досягнення злагоди та «дружби з самим собою» та злагоди зі світом і «дружби з іншими».

Життєтворчість працює не з переживанням, не з формами репрезентації явищ світу, а з самим світом, тобто воно направляє фокус уваги людини не в себе, а назовні. Віктор Франкл приводив чудову метафору бумеранга в контексті критики ідеї самоактуалізації, пояснюючи, що самоактуалізація неможлива, якщо її ставити як деяку кінцеву мету. Бумеранг - це інструмент, зовсім не призначений для того, щоб він повертався, коли його кидаєш. Це зброя для полювання, призначена для того, щоб уражати ціль, потрапляти в тварину. Повертається той бумеранг, який не потрапив в мету. Так само, - говорить В. Франкл, - наша заклопотаність самим собою, наш погляд всередину і наша зафіксованість на самоактуалізації є наслідком того, що ми схибили повз нашу мету у світі, повз той сенс у світі, на який наша діяльність має бути спрямована. Ми схибили і повернулися назад, як бумеранг. Якщо людина хоче прийти до себе, говорить В. Франкл, його шлях йде через світ. Це і є шлях життєтворчості [4].

Аналізуючи проблему життєтворчості, слід зазначити, що життя протікає в соціальному просторі та часі, має реальний історичний вимір, об'єктивну логіку розвитку, яка обумовлена розвитком того світу, в якому живе та творить сама людина. Однією з форм самоздійснення людини є її діяльність, яка направлена на створення свого життя та самої себе. Отже, можна сказати що системоутворюючим началом в житті людини, все ж таки, є принцип діяльності, на якому наголошували ще К.Маркс та Ф. Енгельс. Так, люди заново, кожен день відтворюють своє життя. Але, слід додати, що людина також є соціальним суб'єктом, який реалізує свою соціальну сутність [2]. Отже, життєтворчість є діяльнісний процес створення людиною самої себе та конструювання свого життя.

Життєтворчість - це особлива, вища форма прояву творчої природи людини. Вона сприяє самостійному творчому вибору та використанню засобів, які необхідні для реалізації її індивідуального життєвого проекту. Компетентне відношення особистості до життя означає потребу у самопізнанні, саморозумінні, самореалізації у різних видах творчої діяльності. А також, що вкрай важливо: проблемне бачення свого життя, усвідомлене вирішення

міжособових непорозумінь, усвідомлена та адекватна оцінка результатів своєї життєдіяльності; висока культура споживання, відповідальне ставлення до свого здоров'я, фізичного розвитку, філософське, естетичне усвідомлення свого життя; організація свого бюджету часу, зокрема вільного часу.

Слід звернути увагу на те, що дозвілля також пов'язано з активізацією духовних інтересів, які спонукають молоду людину до активних пошуків, стимулюють пізнавальну діяльність, що полягає, наприклад, в систематичному читанні серйозної літератури, відвідин музеїв, виставок тощо. Пізнавальна діяльність приносить безпосереднє задоволення і має самостійну цінність для людини. Тут набирає силу найсерйозніший спосіб проведення вільного часу, розрахований безпосередньо не на споживання, а на створення культурних цінностей - творчість.

Взагалі, елементи творчості містять в собі багато форм дозвілля, причому можливості творити відкриваються всім без виключення. Але якщо мати на увазі власно творчі форми дозвілля, то їх суть полягає у тому, що свій вільний час людина присвячує створенню чогось нового, цікавого. Потреба у творчості властива кожній людині, а тим більше молодій. Творчість приносить справжнє задоволення і, одночасно, є засобом духовного вдосконалення. Творчою може бути будь-яка діяльність, якщо вона захоплює, вбирає у себе кращі душевні сили і здібності людини. Звичайно, дозвіллева творчість, яка є переважно любительською справою, не завжди досягає вищого, професійного рівня, проте, виступаючи як надійний засіб розкриття таланту кожної людини, має великий суспільний ефект.

Отже, можна зазначити, що життя людини є не просто біологічний процес, а й творчий процес. Особистість виступає як суб'єкт життя, в основі існування якого лежить життєтворчість - духовно-практична діяльність індивіда, яка направлена на творче проектування та здійснення свого життєвого проекту. Розробляючи, корегуючи та здійснюючи свій життєвий сценарій, особистість оволодіває мистецтвом жити - особливим вмінням, яке базується на глибокому знанні життя, розвинутій самосвідомості та володінні системою способів, методів та технологій життєтворчості. Життєтворчість виступає способом вирішення

життєвих завдань. Цей процес упорядковує особисту родову картину життя, є процесом його вдосконалення. Але крім родової сутності людини в її здатності до адаптації в мінливих нестандартних зовнішніх умовах, в можливості пристосовуватися до своїх потреб, є «соціальна творчість», яка означає соціальну взаємодію такого характеру, в якому людина проявляє себе суб'єктом суспільних відносин, активним учасником створення системи суспільних зв'язків, ініціатором соціальних новацій, які ведуть до конструктивних перетворень в інституціональних взаємозв'язках. Це означає здатність людини будувати свої відносини з іншими людьми в рамках певної організації, впливати на «правила гри» в суспільних структурах.

Отже, життєтворчість розглядається як особлива, вища форма вияву творчої природи людини, яка сприяє вибору стратегій життя, розробці життєвих планів і програм, реалізації її індивідуального проекту. Процес життєтворчості - це постійний процес. Його реалізація здійснюється навіть у вільний час, коли людина відпочиває чи розважається. Але вільний час можна використовувати по-різному. Отже, людина культурна та вихована, яка прагне до самовдосконалення та самореалізації і вільний час будує та використовує «з розумом».

Зважаючи на сказане, дозвілля, як соціокультурний феномен, не залишається неупередженим свідком змін, що безперервно відбуваються, а вбирає все нові і нові риси, видозмінюючись відповідно до трансформацій культурних стереотипів, які живлять та визначають стосунки людей до проблем зайнятості, праці, відпочинку, свободи. Цьому сприяють і різноманітні форми дозвілля, зокрема серйозне дозвілля.

Серйозне дозвілля - це заняття, які пропонують людині різноманітні можливості та мають певну комплексність. Цей вид дозвілля відрізняється від «випадкового», або «несерйозного» дозвілля, яке пропонує зазвичай набагато менше можливостей, є більш простим по структурі та рідко передбачає досконалість виконання. У серйозному дозвіллі реалізується кар'єра позароботою та набуваються спеціальні навички і знання. Характерними рисами серйозного дозвілля є самореалізація, духовне зростання,

самовираження, відчуття досягнення, підвищення самооцінки, участь в соціальній взаємодії і відчуття належності до спільноти, самовинагорода [5, 6]. Також, учасники серйозного дозвілля мають тенденцію чітко ідентифікувати себе з вибраними ними заняттями. Серйозне дозвілля пропонує особливий спосіб життя і ідентичність його учасникам. Вони можуть заміщати те, що люди колись знаходили в роботі, наприклад, яку втратили, або навпаки реалізувати бажання творити картини, дизайнерські задуми тощо.

В умовах трансформації суспільств, зокрема українського, особливу значимість набуває питання формування молодими людьми нових життєвих стратегій, компетентності, конкурентоспроможності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Чим більший життєвий ресурс людини, тим більше її соціальні можливості, тим легше подолати кризи настрою, набути конструктивно-перетворюючі позиції. Саме цьому сприяє життєтворча установка індивіда та його життєва компетентність.

Життєва компетентність є домінантою нової школи [1, 169]. Вона представляє інтегральне утворення, до структури якої відносять знання (про себе, законів життя, про світ); життєву мудрість; норми поведінки; аналітичні, поведінкові, прогностичні життєтворчі здібності; усвідомлений та неусвідомлений індивідуальний життєвий досвід; життєвий досвід інших осіб (у якості наслідування і творчого використання); життєві досягнення (особисте щастя, соціальний статус, самореалізацію).

І, на кінець, можна сказати, що ієрархія особливих цінностей певного індивіда, і домінування в них тих або інших цінностей, формуватимуть поле життєвих цінностей людини, самоактуалізацію та життєтворчість, що, в кінцевому рахунку, впливає на формування мистецтва жити. А щодо суспільства, то на сучасному етапі перспективи розвитку матимуть ті держави, які зможуть забезпечити умови для розвитку креативної суті людини, передусім для реалізації її соціальної творчості. Суспільство, яке здатне не лише до науково-технічної модернізації, але і до вдосконалення своїх організаційних структур, зможе забезпечити собі тривалу перспективу існування у світовому процесі. Так званий людський капітал нині стає

основним стратегічним ресурсом держав. Долі країн в найближчому майбутньому на глобальному рівні вирішуватиме наявність талановитих людей в усіх видах творчості, їх "критична маса" у складі населення.

Безпосередньо, культура дозвілля, як результат педагогічного впливу і самовиховання, є сумою одночасно діючих інтелектуальних, емоційних і вольових факторів організатора вільного часу. Тому, необхідно розвивати такі види дозвілля, які б могли задовольняти людей, були б джерелом для розвитку особистості та суспільства, перетворювати свій вільний час в оптимальний стиль проведення дозвілля, тобто займатися «серйозним дозвіллям». І, взагалі, потрібно вчитися бачити у кожному виді дозвілля весь його зміст - пізнавальний, естетичний, виховний, розважальний. Це допоможе правильно керувати своїм власним розвитком та будувати власне життя.

Література:

1. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний збірник / За ред. Л. В. Сохань, І.Г. Єрмакова. – К.: «Богдана», 2003. – 520 с.- (с. 169
2. Маркс. К. Немецкая идеология // К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. М., 1955. Т. 3. - с. 31-32.
3. Б. Рассел История западной философии. В 2-х т. Т.2. / Б. Рассел. – М.: Миф, 1993. – 445 с.
4. Франкл В. Людина у пошуках сенсу. М.: Прогрес, 1990.
5. Stehbins R.A. The Liberal Art Hobbies: A Neglected Subtype of Serious Leisure // *Loisir et Society and Leisure* 16: 173-186. 1994